

lamak için iki tedbir daha almışlardı. Birincisi önemli yerlere kabileler yerleştirmek, ikincisi Şam-Mekke arasında hacıların karşılanması ve korunması için bir ordu teşkil etmekte (Barbir, s. 167). Yerli halkın bazı vergi muafiyetleri karşılığında önemli yerlerin ve geçitlerin güvenliğini sağlamaları bir Osmanlı siyaseti idi. Hac kafillesi için Şam bölgesinde bu usul uygulanıyordu. Ancak bütün bu tedbirlere rağmen yerli kabileler hac kervanlarına sık sık saldırılar düzenliyorlardı. Bunu âdet haline getiren bazı kabile ve aşiretler vardı.

XVII. yüzyıla kadar cerde tabirine rastlanmamakta, bu görev muhtemelen başka bir yolla yürütülmekteydi. Cerde teşkilâtı başlangıçta Filistin bölgesinde Kudüs, Nablus ve Safed beyleri tarafından idare edilmiştir. XVIII. yüzyılda ise Trablusşam beylerbeyleri ve muhassılları cerde başbuğu olarak bu görevi üstlenmişlerdir. Nitekim Trablusşam valisine gönderilen 1159 (1746) tarihli bir fermanla, hacıların karşılanması ve güvenliklerinin sağlanması gerektiği ve bu vazife öteden beri Trablusşam valilerine havale edildiğinden kendisine de bu görevin verildiği belirtilmekte, daha önce olduğu gibi 1500 nefer askerin kapı halkından ve diğer kaynaklardan sağlanması istenmektedir (BA, MD, nr. 147, s. 287; nr. 152, s. 210). Ancak yüzyılın ortalarında Trablusşam valilerinin cerde için gerekli malî kaynağı temin etmekteki ihmalleri sebebiyle başbuğluğun Halep valisine, daha sonra da Hama sancak beyi Azmzâde Esad Paşa'ya verildiği görülmektedir. Azmzâde ailesinden başka fertlerin de cerde başbuğluğuna tayin edildiği bilinmektedir. Meselâ 1784'te Azmzâde Abdullah Paşa Cerde başbuğu idi (Vâsif, s. 136).

Cerde birliği esas itibarıyla 1500 kadar savaşçıdan meydana geliyordu. Filistin bölgesinde *tımar** sahiplerinin temin ettiği askerlerle cerde başbuğunun maiyeti bu rakamın dışında idi. D'Ohsson asker miktarını 15.000 olarak vermekteyse de arşiv kaynakları bu rakamı doğrulamamaktadır. Cerde birliği zilkade ve zilhicce aylarında Arabistan'da bulunurdu. Burada cerde askerinin defteri tutulur ve görevli kadı tarafından kontrol edilirdi (BA, Cevdet-Askerî, nr. 13.734).

Cerde birliklerinin XVIII. yüzyıl başlarında önce hacıları Ebyârülganem'de, sonraları ise daha güvenli olması sebebiyle Hediyye'de karşıladığı ve onlara yiyecek içecek yardımında bulunduğu bilinmektedir (Barbir, s. 174). Bütün bu tedbirle-

re rağmen yine de bedevilerin hacı kafilelerine yaptığı saldırılara dair arşiv kaynaklarında hayli bilgi bulunmaktadır.

Cerde teşkilâtının başlıca malî kaynağı, Filistin bölgesi ve Trablusşam eyaletinden toplanan vergilerle ihtiyaç halinde merkezden Hazine-i Âmire veya Hazine-i Enderûn'dan gönderilen yardımdı. Toplanan miktarın fazla olması halinde artan kısım merkeze iade edilirdi (BA, Cevdet-Askerî, nr. 29.779). Merkezden gönderilen yardım hizmetin düzenli ve etkili bir şekilde ifası bakımından çok önemli idi. Nitekim 1730'da Patrona İsyanı neticesinde İstanbul'da yaşanan karanlıklık, ayrıca Trablusşam eyaletinde hüküm süren kıtlık sebebiyle malî kaynağın sağlanması konusunda değişik bir yola başvurulmuş ve *mukâtaa** sahiplerinden cerde için silâhlı 1000 kişi temin etmeleri istenmişti (BA, Ali Emîrî, III. Ahmed, nr. 3261). Diğer taraftan 1758'de yeni Trablusşam valisi Abdurrahman Paşa cerde için gerekli malî kaynağı temin edemeyince Hazine-i Âmire'den kendisine 150.000 kuruş yardım yapılmıştı (BA, Cevdet-Askerî, nr. 16.697). Ancak cerde başbuğunun malî kaynağın sağlanması ve güvenliğin temini konusundaki başarısızlıkları genellikle azledilmesine sebep olurdu.

Bu teşkilâtın ne zaman kaldırıldığı hakkında kesin bilgi bulunmamakta, ancak hac kafilelerinin güvenliğinin daha sonra düzenli ordularla sağlandığı bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 147, s. 287; nr. 152, s. 210; BA, Ali Emîrî, III. Ahmed, nr. 3261; BA, Cevdet-Askerî, nr. 13.734, 16.697, 29.779, 44.227; BA, Cevdet-Dâhiliye, nr. 4804; Şem'dânizâde, *Mürî'l-tevârih* (Aktepe), II, 13, 23, 43; Vâsif, *Târih* (İlgürel), s. 136; d'Ohsson, *Tableau général*, III, 274; Pakalin, I, 310-311; Abdülkarim Râfiq, *The Province of Damascus, 1723-1783*, Beyrut 1966, tür.yer.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Mekke-i Mükerreme Emirleri*, Ankara 1984, s. 58; K. K. Barbir, *Ottoman Rule in Damascus 1708-1758*, Princeton 1980, s. 10, 110, 137, 167-174.

MEHMET İPŞİRLİ

CEREHOR

(جراخور)

Selçuklular'da ve özellikle Osmanlı Devleti askerî teşkilâtında daha çok geri hizmetlerde geçici olarak kullanılmış olan ücretli asker.

Farsça'da "ücret, nafaka, maaş" anlamlarına gelen *cerâ* kelimesiyle "yiyen, yiyici" anlamındaki *hôr* kelimesinden meydana gelmiştir. *Cerihor* ve *serehor*

şekillerinde de telaffuz edilmiştir. Ortaya çıkışı ve teşkilâtı hakkında kesin bilgi yoktur. İbn Bîbî'de *ecr-hôr*, *cirâh-hôr*, *icrâh-hôr* olarak geçen bu zümreden II. Gıyâseddin Keyhüsrev 1243'te Moğollar'a, Muînüddin Süleyman Pervâne de Rükneddin Kılıcarıslan'a karşı yaptıkları mücadelelerde faydalanmışlardır.

Osmanlı Devleti'nde de Yıldırım Bayezid tarafından Ankara Savaşı'nda (1402) Timur kuvvetlerine karşı Rumeli ve Anadolu'dan, daha ziyade gayri müslimlerden toplanmış cerehorların kullanıldığı bilinmektedir. Bunlar ihtiyaca göre toplanan ve hareketli kesiminden gençlerden toplanırdı. Yeniçeri Ocağı'nın kurulmasından sonra garîb, azeb ve canbâzân tatifeleri gibi eyalet askerleri statüsüne giren cerehorlar gönüllü olarak alındığı gibi cebren de toplanabilirdi. Fırar olaylarını önlemek için de her cerehor kefile bağlanırdı. Daha sonraki dönemlerde hemen sadece kale tamiri, köprü yapımı, yol inşaatlarında ve maden ocaklarında kullanılan cerehorlar avâzır vergisi karşılığı olarak da çalıştırılmışlardır. Nitekim daha 1440'larda cerehorluktan muafiyet belgelerine rastlanmaktadır.

XVI. yüzyılda cerehorlara 4 akçe civarında yevmiye veriliyordu. Belgelerden anlaşıldığına göre bu zümreye genellikle barış dönemlerinde ücret karşılığı, savaş dönemlerinde ise vergi muafiyeti çerçevesinde hizmet gördürülüyordu. Hizmetleri zamanla az ücretli rençberlik ve ırgatlık haline gelmiş olan cerehorlar XVIII. yüzyıldan sonra pek görülmemişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 5, s. 292, 349, 373, 606, 641, 642, 652, 664, 687-688, 692; BA, MAD, nr. 7534, s. 1747; Aşıkpaşazâde, *Târih*, s. 77, 155; Oruç b. Âdil, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 33-34, 56, 60, 103, 119; Lutfi Paşa, *Târih* (nşr. Âli Bey), İstanbul 1341, s. 76, 120-122, 161-162, 187-188; M. Fuad Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri* (nşr. Orhan F. Köprülü), İstanbul 1931 — İstanbul 1981, s. 141-142; Ahmed Refik, *Türk Mimarıları*, İstanbul 1932, s. 121-122; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 105, 111; a.mlf., *Kapukulu Ocakları*, I, 1, 3, 110, 111; Barkan, *Kanunlar*, s. 247, 396-397; a.mlf., "Avâzır", *İA*, II, 14, 15; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 183, 227, 276, 278; Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul 1965, s. 24-25; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimai Tarihi*, İstanbul 1979, I, 78, 270, 426-427, 517; II, 110, 320, 389-390; Tahsin Öz, "Murad I ile Emir Süleyman'a Ait İki Vakfiye", *TV*, I/4 (1941), s. 243-244; Pál Fodor, "The Way of A Seljuq Institution to Hungary: The Cerehor", *AOH*, XXXVIII/31 (1984), s. 367-399; Pakalin, I, 280; III, 175.

ABDÜLKADİR ÖZCAN